

Energetická politika ČR v kontextu EU

Jiří DOBRYLOVSKÝ – Petr ADÁMEK

Úvod

Základní otázka hospodářského vývoje zemí Evropské unie, tedy i České republiky, je, lakonicky vyjádřeno, otázkou ekonomického růstu. Položíme-li tuto otázku méně stručně, pak se bude jednat o komplex problémů souvisejících se zdroji ekonomického růstu ve smyslu zapojení a využití disponibilních výrobních faktorů (růstové účetnictví), stanovení optimálního tempa ekonomického růstu a konečně řešení všech negativních jevů, jež se s vývojem ekonomiky vždy pojí - znečišťování životního prostředí, psychické potíže části populace v důsledku zrychlujícího se životního tempa atd.

Celý tento okruh problémů lze zhuštěně shrnout do dvou zadání:

I. Prostřednictvím jakých zdrojů energie tento růst zabezpečovat.

II. Jak eliminovat veškeré záporné externality, jež mají uvedený ekonomický růst a zvolená energetická orientace nutně za následek.

Snaha nalézt uspokojivé řešení, které by poskytlo odpověď na obě otázky, je alespoň v rámci Evropské unie poměrně starého data. Již v šedesátých letech byla v rámci Římského klubu formulována teze tzv. trvale udržitelného růstu, jež se od té doby neustále přetřásá zejména v souvislosti se snahou konstituovat společnou ekologickou politiku EU.

Bohužel, navzdory tomu, že možností řešení hrozící energetické krize není mnoho, nalezení optimální energetické strategie, která by umožňovala dlouhodobý růst produktu jednotlivých členských zemí a přitom by co nejméně zatěžovala životní prostředí, je stále v nedohlednu. Příčin by se dala vysledovat celá řada, tou nejdůležitější však je nahrazování fundovaných strategických expertíz politickými postoji, prosazovaných zejména prostřednictvím nátlakových tzv. „ekologických“ iniciativ.

1. Zdroje energie jako předpoklad ekonomického růstu

Jak bylo konstatováno výše, nezbytnou podmínkou pro každý ekonomický růst je nalezení vhodných disponibilních a zároveň dlouhodobě využitelných zdrojů energie. To platilo jak ve starověku či středověku (svalová energie, energie vodní či větrná apod.), tak i v současnosti.

Dostatečné zdroje energie pro zajištění dlouhodobého rozvoje ekonomik ve 3. tisíciletí mohou poskytnout:

- neobnovitelná fosilní paliva (ropa, uhlí, zemí plyn);
- obnovitelné zdroje jako energie uložená v biomase, energie větrná, geotermální, přílivu a odlivu atd.;

- štěpením uvolňovaná vazebná energie jader atomů s vysokým protonovým číslem;
- jaderná fúze, tedy syntéza atomových jader prvků s vyšším protonovým číslem.

První alternativa, tedy využívání fosilních paliv, skýtá perspektivu jen v řádu desetiletí; exponenciální růst ekonomiky způsobuje stále rychlejší vyčerpávání dosud ještě existujících ložisek, přičemž dopady na životní prostředí jsou při tom zdaleka nejvyšší. Naproti tomu jaderná fúze, jakkoliv by byla ze všech hledisek ideální (neomezený zdroj energie a přitom nulové škody na životním prostředí), je zatím stále technicky nevyřešeným úkolem pro vzdálenou budoucnost. Všechny dosavadní pokusy v tomto směru narážejí na nestabilitu plazmatu zahřátého na miliony Kelvinů v zařízeních typu Tokamak aj.

Jako jediné schůdné alternativy se tudíž nabízejí obnovitelné zdroje energie a energie pocházející z jaderného štěpení. Nalezení optimální energetické strategie by tedy zdánlivě mělo být snadnou záležitostí, pokud by ovšem šlo pouze o vědecké zhodnocení.

Je nutné mít neustále na zřeteli, že až do masového zavedení bezodpadových technologií se bude náprava záporných externalit plynoucích z rozvoje ekonomiky vždy redukovat jen na snahu omezovat negativní důsledky ekonomického růstu. V posledních letech je ovšem zřejmé, že tato potřeba bude vyvstávat se stále narůstající silou; pozorovatelná destabilizace klimatických podmínek, jež se nevyhýbá ani Evropě, v tomto směru nenabízí žádnou přijatelnou alternativu. A s ohledem na hrozbu změny klimatu v globálním měřítku je také evidentní, že ani sobecká snaha některých států chránit své vlastní životní prostředí vývozem škodlivin do jiných, zejména rozvojových zemí, neskýtá dlouhodobou perspektivu.

Udržitelný rozvoj je charakterizován (definice přijatá Komisí OSN pro životní prostředí a rozvoj v r. 1987) jako takový rozvoj, který uspokojí potřeby současné generace, aniž by ohrozil naplnění potřeb generací budoucích. Poslední velké mezinárodní setkání na toto téma, Světový summit o udržitelném rozvoji konaný v Johannesburgu 2002), pak v těchto intencích konstatovalo, že udržitelným rozvojem se má rozumět takový rozvoj, který zajistí rovnováhu mezi třemi základními pilíři - ekonomickým, sociálním a environmentálním. Podstatou udržitelnosti je naplnění tří základních cílů:

1. sociální rozvoj, který respektuje potřeby všech;
2. účinná ochrana životního prostředí a šetrné využívání přírodních zdrojů;
3. udržení vysoké a stabilní úrovně ekonomického růstu a zaměstnanosti.

Mimořádná pozornost je těmto otázkám věnována v rámci Evropské unie, klíčové jsou v tomto ohledu zejména závěry summitu EU v Göteborgu, který schválil Strategii udržitelného rozvoje. Na základě jejích principů pak byla v roce 2004, po vstupu České republiky do EU, schválena Strategie udržitelného rozvoje České republiky.

2. Strategie udržitelného rozvoje ČR

Strategie udržitelného rozvoje České republiky je rozsáhlým, komplexním dokumentem, zpracovávajícím dlouhodobou strategii ČR na principech tří výše uvedených pilířů. U každého z nich jsou specifikovány silné i slabé stránky ČR v daném směru. Z nich lze mimo jiné jmenovat:

Silné stránky ČR z hlediska dlouhodobé udržitelnosti:

- stabilizace finančního sektoru;
- posun průmyslové výroby k výrobkům s vyšší přidanou hodnotou;
- kvalifikovaná pracovní síla;
- vysoký podíl uspokojování energetických potřeb z vlastních zdrojů, narůstající diverzifikace zdrojů, soběstačnost a spolehlivost české energetiky díky tomu, že se ČR nevzdala jaderné energetiky;
- vysoká hustota železniční a silniční sítě;
- dynamický rozvoj komunikačních sítí (internet, mobilní operátoři, světlovodné kabely);
- pokles negativních dopadů průmyslové a zemědělské výroby na životní prostředí;
- zemědělství zajišťující údržbu krajiny.

Slabé stránky ČR:

- dlouhodobě neudržitelný stav veřejných financí;
- nižší produktivita práce ve srovnání s dřívější skupinou zemí EU-15 a s tím spojená výrazně vyšší energetická i materiálová náročnost výroby;
- nízká míra zavádění inovací do výroby;
- přehnaná orientace na investiční aktivity formou investic „na zelené louce“ namísto rozvoje již zastavěných, ale nedostatečně využívaných ploch (tzv. investice „na hnědé louce“);
- rostoucí negativní vliv silniční dopravy na životní prostředí;
- nedostatečná vodohospodářská a energetická infrastruktura;
- trvalý růst podílu silniční dopravy na úkor dopravy železniční.

Kromě silných a slabých stránek Strategie udržitelného rozvoje České republiky vyjmenovává předpokládané trendy budoucího vývoje a v té souvislosti charakterizuje s tím spojené příležitosti a rizika. Největší rizika jsou spatřována v nepříznivém demografickém vývoji ve společnosti a s tím spojených problémech s dlouhodobým financováním systému zdravotní péče a penzijního systému v ČR. Provedeme-li příslušné mezinárodní srovnání (viz Strategie udržitelného rozvoje ČR, Praha 2004, str. 10-21), pak v rámci OECD je Česká republika z ekonomického hlediska (ekonomický pilíř) podle výše HDP na obyvatele na 24.

místě a na prvním místě mezi novými členskými státy EU (Slovinsko není členem OECD). Dále je ČR na třetím místě v podílu průmyslu na hrubé přidané hodnotě (HPH), na prvním místě v podílu výdajů na tvorbě hrubého fixního kapitálu a na 12. místě v daňovém zatížení. Důkazem otevřenosti ekonomiky ČR je 5. místo v poměru exportu k HDP a 4. místo v poměru importu k HDP. Mezinárodní srovnání v rámci EU v oblasti sociálního pilíře vyznívá v tom smyslu, že problémy v oblasti zdravotního a sociálního systému nejsou specifickou zvláštností pouze ČR. Jsou společné všem zemím EU a vyplývají z nepříznivého demografického vývoje v kombinaci s příznivým vývojem v oblasti očekávané doby dožití (počet obyvatel přispívajících do průběžně financovaných systémů zdravotní péče a důchodového pojištění setrvale klesá, zatímco počet obyvatel čerpajících prostředky z těchto systémů setrvale roste). U ČR k tomu však ještě navíc přistupuje ta nepříznivá okolnost, že se jedná o zemi s druhou nejnižší porodností na světě.

Nejméně lichotivé pro Českou republiku je mezinárodní srovnání dosažených parametrů z hlediska pilíře environmentálního. Ze srovnání hodnot vybraných indikátorů ČR s průměrnými hodnotami EU-15, OECD-30 a hodnotami některých nových členů EU-25 vyplývá, že vážnými problémy zůstávají např. měrné emise oxidu uhličitého, způsobené mimo jiné vysokým podílem tuhých paliv (hlavně uhlí) ve struktuře tuzemské spotřeby primárních energetických zdrojů, dále nízká energetická efektivita tvorby jednotky HDP a vysoké měrné emise oxidů dusíku. Problémem také zůstává např. kriticky nízká biodiverzita, špatný zdravotní stav a především druhová skladba lesů. Nicméně navzdory tomu se v řadě situace v ČR pohybuje v oblasti průměrných hodnot EU-15 a při srovnání s průměrnými hodnotami OECD-30 je situace v ČR mnohdy příznivější.

Komplexním indikátorem udržitelného rozvoje je tzv. „ekologická stopa“, stanovující množství přírodních zdrojů, které příslušný stát ročně spotřebuje. Jednotlivé zdroje jsou převedeny na množství biologicky produktivní půdy a vodních ploch nutných k jejich vyprodukování a k asimilaci odpadů při používání disponibilních technologií. Vzhledem k tomu, že občané státu používají zdroje i z jiných států a znečištění, které produkují, může mít přeshraniční dopad, musí být do ekologické stopy státu zahrnuty také plochy zahraniční.

Podle zprávy Světového fondu pro přírodu z roku 2002, která hodnotí ekologické stopy a dostupné ekologické kapacity 152 států světa, reprezentujících 99,7 % obyvatel Země, činila ekologická stopa ČR 4,8 ha/obyvatele (na základě dat z roku 1999). Tato hodnota převyšuje dostupnou biokapacitu ČR (2,3 ha/obyvatele) i globální biokapacitu (1,9 ha/obyvatele) více než dvojnásobně. ČR tak vytváří ekologický deficit, který kompenzuje dovozem biokapacity ze zahraničí.

Vše výše uvedené představuje poměrně solidní výsledky, přičemž vysoká tempa růstu HDP v posledních letech naznačují, že by se mohla postupně zlepšovat pozice ČR i vůči zemím původní evropské „patnáctky“. Je k tomu však nutné splnit řadu podmínek, přičemž za hlavní výzvu udržitelného rozvoje České republiky je

Strategií považováno posilování konkurenceschopnosti české ekonomiky, zejména cestou:

- udržení stability ekonomiky a zvýšení její odolnosti vůči negativním vlivům, vytváření podmínek pro environmentálně a sociálně udržitelný ekonomický růst, vytváření podmínek pro flexibilní ekonomiku založenou na znalostech a dovednostech;
- technologické inovace;
- vytvoření účinného partnerství veřejného a soukromého sektoru a posílení jejich zodpovědnosti za prosazování udržitelného rozvoje;
- zásady nepřekročení meze regeneračních schopností životního prostředí, zachování jeho schopnosti absorbovat negativní efekty ekonomického růstu a postupného odstraňování vzniklých ekologických škod (neabsorbovatelných ekonomických externalit).

Závěr

Největší nebezpečí pro trvale udržitelný rozvoj představuje rezignace na vyrovnaný vývoj ve všech směrech, daných třemi pilíři, ekonomickém, sociálním a environmentálním, a preference jednoho z nich na úkor dalších dvou, jak je tomu v současné době běžné v řadě zemí světa, jednostranně upřednostňujících čistě ekonomickou stránku rozvoje. Cíle a nástroje Strategie udržitelného rozvoje ČR jsou ovšem formulovány tak, aby co nejvíce omezovaly nerovnováhu ve vzájemných vztazích mezi třemi pilíři udržitelnosti. Směřují k zajištění co nejvyšší dosažitelné kvality života pro současnou generaci a k vytvoření předpokladů pro kvalitní život generací budoucích (i s vědomím toho, že představy budoucích generací o kvalitě života mohou být oproti představám současným značně odlišné). Za uvedeným účelem je vytyčena celá řada tzv. strategických cílů. Uveďme alespoň některé z nich:

- udržet stabilitu ekonomiky a zajistit její odolnost vůči negativním vlivům;
- podporovat ekonomický rozvoj respektující kapacitu únosnosti životního prostředí a zajišťující udržitelné financování veřejných služeb (udržitelnou ekonomiku);
- rozvíjet a všestranně podporovat ekonomiku založenou na znalostech a dovednostech a zvyšovat konkurenceschopnost průmyslu, zemědělství a služeb;
- zajišťovat na území ČR dobrou kvalitu všech složek životního prostředí a fungování jejich základních vazeb a harmonické vztahy mezi ekosystémy, v nejvyšší ekonomicky a sociálně přijatelné míře uchovat přírodní bohatství ČR tak, aby mohlo být předáno příštím generacím, a zachovat a nesnižovat biologickou rozmanitost;
- systematicky podporovat recyklaci, včetně stavebních hmot (snižující exploataci krajiny a spotřebu importovaných surovin);
- minimalizovat střety zájmů mezi hospodářskými aktivitami a ochranou životního prostředí a kulturního dědictví, hmotného i nehmotného;
- zajišťovat ochranu neobnovitelných přírodních zdrojů (včetně zemědělského

půdního fondu);

- zachovat strategickou potravinovou soběstačnost ČR;
- obhajovat a prosazovat národní zájmy ČR v rámci nejširších mezinárodních vztahů, významných mezinárodních organizací i v rámci bilaterálních vztahů;
- přijímat opatření při zajišťování vnější a vnitřní bezpečnosti, která by odrážela požadavky ochrany před mezinárodními konflikty a měnící se formy kriminality, včetně mezinárodního zločinu a zejména terorismu.

Strategie udržitelného rozvoje ČR, stejně tak jako Strategie hospodářského růstu ČR, jsou dlouhodobými programy, jejichž realizace, průběžné vyhodnocování a eventuální korekce představují prioritu nejvyššího významu. Monitoringem jejich naplňování se zabývá celá řada orgánů a institucí vládních i nevládních a bude nepochybně předmětem celé řady dalších výzkumů.

Klíčová slova

Ekonomický růst, Udržitelný rozvoj, Životní prostředí

Literatura

1. MEADOWSOVÁ, Donella - MEADOWS, Dennis - RANDERS, Jörgen: Překročení mezí. Praha, Argo 1995. ISBN 80-85794-83-7.
2. HOUGHTON, John: Globální oteplování. Praha, Academia 1998. ISBN 80-200-0636-2.
3. GORDONOVÁ, Anita - SUZUKI, David: Jde o přežití. Beroun, Baroko & Fox 1994. ISBN 80-85642-10-7.
4. Strategie hospodářského růstu České republiky.
5. Strategie udržitelného rozvoje České republiky. [http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/\\$pid/MZPISF7Z6L7V/\\$FILE/SUR%20ČR_FINALlistopad2004.pdf](http://www.env.cz/AIS/web-pub.nsf/$pid/MZPISF7Z6L7V/$FILE/SUR%20ČR_FINALlistopad2004.pdf).
6. Národní rozvojový plán ČR na léta 2007-2013.
7. Dnešní svět č. 2/2005-2006, Voda na Zemi. Vyd. Praha - Terra. ISSN 1801-4119.
8. Dnešní svět č. 3/2005-2006, Energie na Zemi. Vyd. Praha - Terra. ISSN 1801-4119.
9. Dnešní svět č. 6/2005-2006, Teplota na Zemi. Vyd. Praha - Terra. ISSN 1801-4119.

Summary

Economic growth represents a large complex of problems, e.g. involment of available resources or assement of optimum economic growth . It also shows how to find out the solution of negative aspects which are connected with economic development, for example environmental pollution. The problems of growth are

concerned on both indemnity of energy power and correction problemes associated which this chosen growth of strategy /factor/ takes consequences. The acceptable compromise between both contrasts is declared to be permanently sustainable development in the European Union.

Adresa autorů

Ing. Jiří Dobrylovský, Ph.D.
Katedra mikroekonomie
Podnikohospodářská fakulta
Vysoká škola ekonomická v Praze
Nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3
Česká republika
Tel.: +0420 224 098 346
E-mail: dobrylov@vse.cz

PhDr. Petr Adámek, CSc.
Katedra mikroekonomie
Podnikohospodářská fakulta
Vysoká škola ekonomická v Praze
Nám. W. Churchilla 4, 130 67 Praha 3
Česká republika
Tel.: +0420 224 098 345
E-mail: adamek@vse.cz